

Modernizacja szkolnictwa wyższego w Europie 2011: Finansowanie i wymiar społeczny

Głównym tematem raportu jest wymiar społeczny szkolnictwa wyższego - zagadnienie szeroko dyskutowane w ramach polityki europejskiej i krajowej ostatnich lat. Wymiar społeczny dotyczy przede wszystkim procesu zwiększania dostępu do edukacji na poziomie wyższym dla jak najszerszej grupy osób.

Publikacja zawiera dane za rok 2009/10 i obejmuje 31 krajów (państwa członkowskie UE oraz Islandia, Liechtenstein, Norwegia i Turcja).

Zwiększenie udziału w szkolnictwie wyższym to główne wyzwanie wymiaru społecznego

Jednym z istotnych trendów w europejskim szkolnictwie wyższym ostatniej dekady był stały wzrost liczby studentów, który osiągnął średnio 25%. Tendencja ta jest globalna i wiąże się ze zwrotem społeczeństw w kierunku społeczeństwa opartego na wiedzy, które stanowi dla krajów Europy nowe wyzwanie.

Fakt, że liczba studentów stale wzrasta nie oznacza jednak, że do instytucji szkolnictwa wyższego ma dostęp coraz szersza pod względem przekroju społecznego grupa osób.

Ministrowie szkolnictwa wyższego podkreślają, że „ogół studentów podejmujących, odbywających i kończących studia na wszystkich poziomach powinien odzwierciedlać różnorodność naszych populacji” i potwierdzają, że „istotną sprawą jest to, aby studenci mogli kończyć studia bez przeszkód związanych z ich pochodzeniem społecznym i sytuacją materialną” (Komunikat Londyński 2007, str.5).

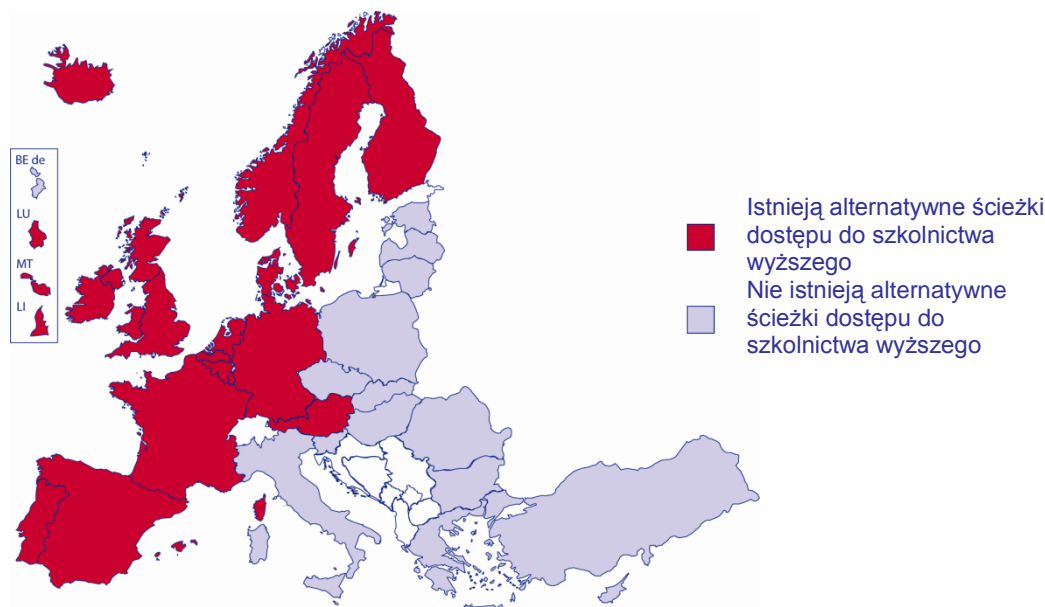
Zgodnie z deklaracjami obowiązującymi w Europie, większość krajów zapowiada, że zwiększenie liczby studentów i zróżnicowanie tej grupy stanowi jeden z głównych celów ich polityki. Niemniej jednak, ponieważ jest to zwykle jeden z kilku priorytetów krajowej polityki, wydaje się, że w praktyce kraje rzadko łączą debaty na ważne dla szkolnictwa wyższego tematy (np. kwestię jakości w szkolnictwie wyższym) z jego wymiarem społecznym.

Upowszechnianie szkolnictwa wyższego – dwa podejścia

Kraje Europy różnią się w podejściu do upowszechniania szkolnictwa wyższego. Można wyodrębnić dwa zasadnicze podejścia – część krajów wprowadza rozwiązania ułatwiające dostęp do szkolnictwa wyższego ukierunkowane na określone grupy osób, szczególnie te, których najbardziej brakuje wśród ogółu studentów, inne kraje próbują generalnie zwiększyć liczbę studentów mając nadzieję, że taki zabieg pociągnie za sobą zwiększenie udziału osób z grup dotychczas defaworyzowanych. Trzecia grupa krajów łączy oba podejścia.

Niewiele ponad połowa krajów - członków Sieci Eurydice wprowadziła już alternatywne ścieżki dostępu do szkolnictwa wyższego, jednak piętnaście państw wciąż na takie rozwiązania nie pozwala. Z poniższej mapy wynika jasno podział Europy na dwie części: zachodnią - dopuszczającą alternatywne ścieżki dostępu do edukacji na poziomie wyższym i wschodnią - niedopuszczającą takich rozwiązań. Co więcej, znaczna część systemów niedopuszczających alternatywnych ścieżek dostępu do szkolnictwa wyższego nie posiada również regulacji dotyczących walidacji pozaformalnych i nieformalnych kwalifikacji.

Alternatywne ścieżki dostępu do szkolnictwa wyższego dla niestandardowych kandydatów, 2009/10

Efektywne systemy monitorowania wciąż jeszcze przed nami

Nieliczne kraje ustaliły już swoje benchmarki i cele w zakresie zwiększania udziału grup niedostatecznie reprezentowanych pośród ogółu studentów. Na tle Europy nie jest to jednak powszechne zjawisko.

Trudno jest ocenić wpływ poszczególnych rozwiązań mających na celu zwiększanie udziału osób z różnych grup społecznych w szkolnictwie wyższym ze względu na fakt, że poszczególne kraje monitorują skład ogółu swoich studentów pod innym kątem. Dlatego też niemożliwe jest dokonanie porównań oraz uogólnień w tym zakresie, które dotyczyłyby całej Europy.

Jedynie pięć krajów udostępnia publicznie dane na temat studentów kończących studia. Może to oznaczać, że w wielu krajach takie dane nie są w kręgu zainteresowań społecznych lub nie wymaga się ich od instytucji szkolnictwa wyższego.

Finansowanie instytucji szkolnictwa wyższego nie wspiera wprost celów związanych z wymiarem społecznym

Nie ma jasnych dowodów na to, że mechanizmy finansowania uczelni są zorientowane na wsparcie upowszechniania szkolnictwa wyższego. Wydaje się, że skupiają się one raczej na tradycyjnych

danych, takich jak liczba pracowników i studentów, lub biorą pod uwagę określone cele - na przykład jakość badań. Zapewnianie dostępu do szkolnictwa wyższego coraz szerszym grupom osób ma często jedynie marginalny udział w środkach przeznaczanych na finansowanie instytucji szkolnictwa wyższego.

Opłaty za studia i środki wsparcia finansowego dla studentów mają ogromny wpływ na wyniki sektora szkolnictwa wyższego

Jednym z fundamentalnych czynników wpływających na wyniki osiągnięte przez system szkolnictwa wyższego jest to, jak kraje radzą sobie z zapewnianiem sprawiedliwego dostępu do zróżnicowanej oferty edukacyjnej wysokiej jakości, która pozwala w pełni wykorzystać potencjał obywateli. Występowanie opłat za studia może stanowić barierę w dostępie do edukacji na poziomie wyższym, bardziej istotną dla osób mniej zamożnych niż lepiej sytuowanych. Z kolei system wsparcia finansowego dla studentów może tej barierze skutecznie przeciwdziałać. Dlatego też równowaga pomiędzy systemem opłat za studia a systemem wsparcia finansowego dla studentów oraz kwestia odpowiedniej alokacji środków mają kluczowe znaczenie w tworzeniu polityki szkolnictwa wyższego.

Sytuacja w tym zakresie w Europie jest bardzo zróżnicowana. Z jednej strony obejmuje ona kraje, w których studenci w ogóle nie płacą za studia, z drugiej zaś strony te, w których odpłatność za studia jest obowiązkowa dla wszystkich; dotyczy zarówno krajów, w których wszyscy studenci otrzymują wsparcie finansowe, jak i tych, w których takie wsparcie otrzymują nieliczni. Kwestia wysokości opłat za studia jest równie zróżnicowana – mogą one być jedynie symboliczne lub mogą stanowić znaczną część wydatków studenta. Różnice w wysokości opłat za studia oraz w wymiarze wsparcia finansowego dla studentów są uderzające w Europie choć, jak się wydaje, niedostatecznie dotąd rozpoznane. Różnice te mają ogromny wpływ na funkcjonowanie systemów szkolnictwa wyższego.

W większości krajów odpłatność za studia jest zasadą, istnieją jednak kryteria według których określa się, którzy studenci płacą oraz jaka jest wysokość tych opłat. Kryteria uwzględniają najczęściej tryb studiowania, program studiów lub kierunek studiów, choć mogą również brać pod uwagę indywidualną sytuację studentów, albo łączyć oba podejścia.

1. STUDENCI STUDIÓW PIERWSZEGO I DRUGIEGO STOPNIA (licencjackich i magisterskich), którzy płacą za studia i otrzymują wsparcie finansowe - proporcje, 2009/10

	Większość otrzymuje wsparcie finansowe (stypendia, granty, etc.)		
Mniejszość płaci za studia	DK, MT, FI, SE, UK-SCT, LI, NO	CY, NL, SK, UK-EWNI	Większość płaci za studia
	DE, EL, LT, HU, AT	BE, BG, CZ, EE, IE, ES, FR, IT, LV, PL, RO, SI, IS, TR	
	Mniejszość otrzymuje wsparcie finansowe (stypendia, granty, etc.)		

Źródło: Eurydice.

Wiele krajów, w ramach wsparcia finansowego dla studentów, stosuje granty i pożyczki, choć znaczenie tych form wsparcia również różni się w zależności od systemu. Granty rzadko są jednorodne, przyznaje się je głównie w oparciu o potrzeby finansowe, wyniki w nauce (osiągnięcia) studenta lub na bazie kombinacji tych dwóch kryteriów.

System pożyczek studenckich w oparciu o środki publiczne funkcjonuje w około dwóch trzecich państw. Islandia jest jedynym krajem, w którym jedynie w ten sposób wspiera się studentów.

Wsparcie pośrednie dla studentów jest jeszcze bardziej zróżnicowane i wiąże się ściśle z ogólną polityką społeczną w poszczególnych krajach. Szesnaście systemów szkolnictwa wyższego nie wprowadziło ulg podatkowych ani żadnych innych form wsparcia finansowego dla rodzin studentów.

Musimy odpowiedzieć na wyzwania demograficzne

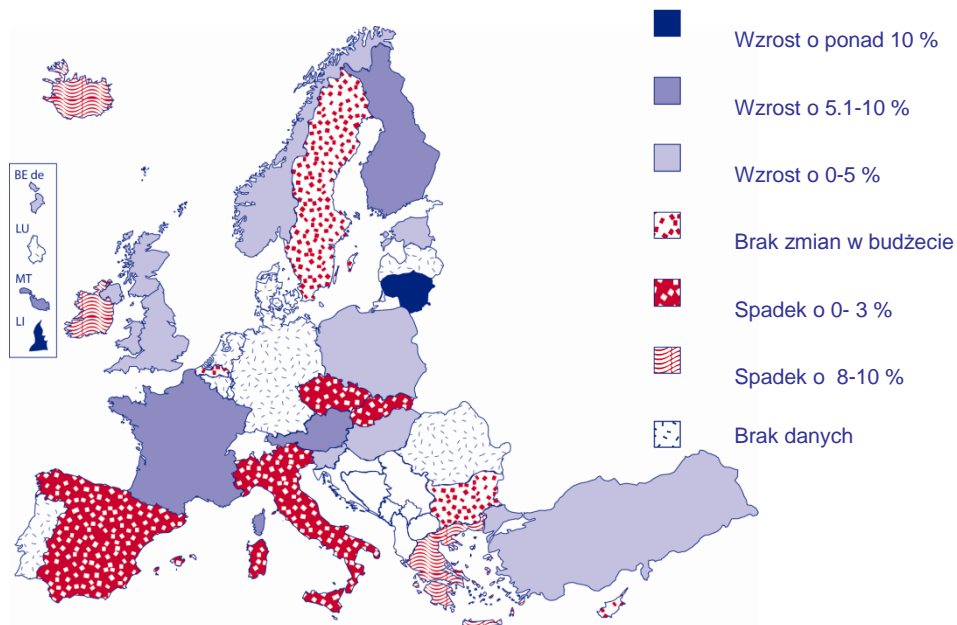
Zmiany demograficzne dotkną wszystkich krajów Europy, ale ich wpływ będzie inny w różnych częściach kontynentu. Niż demograficzny obejmujący grupę wiekową 18-34 lata przewidziany na lata 2010-2025 będzie szczególnie dotkliwy dla krajów Europy środkowej, wschodniej i południowej. Są jednak i pozytywne prognozy: nieliczne kraje Europy północnej widzą pozytywnie swoją przyszłość jeśli chodzi o liczebność populacji młodych ludzi.

Jeśli chcemy uniknąć znacznego spadku liczby wykwalifikowanych absolwentów szkół i uczelni, należy rozszerzyć ofertę edukacyjną instytucji szkolnictwa wyższego otwierając je na nowe osoby poprzez udzielanie wsparcia dla uczenia się przez całe życie i zróżnicowanie populacji studentów. Raport wskazuje wyraźnie, że potrzeba otwarcia uczelni na osoby z grup defaworyzowanych oraz osoby dorosłe jest szczególnie pilna w krajach, w których do tej pory nie umożliwiono niestandardowym kandydatom dostępu do edukacji na poziomie wyższym.

Finansowanie szkolnictwa wyższego na poziomie makro różni się w poszczególnych krajach Europy

Zanim zdążyliśmy odczuć skutki kryzysu finansowego i ekonomicznego w Europie, inwestycje w sektor szkolnictwa wyższego już nie nadążały za jego potrzebami, a zwłaszcza potrzebami związanymi ze zwiększającą się liczbą studentów. Do roku 2008 znacznie zwiększyła się liczba studentów, a nakłady na szkolnictwo wyższe pozostały na tym samym poziomie (jednakowy procent wydatków PKB). Mimo to, niektóre kraje jeszcze bardziej ograniczyły wydatki na szkolnictwo wyższe w tym okresie. Od roku 2008 trendy finansowania sektora szkolnictwa wyższego zaczęły się jednak różnicować. W niektórych systemach dokonano (lub dokonywać się będzie) znacznych cięć w budżetach na szkolnictwo wyższe; część krajów, w tym również te, które doświadczyły trudności ekonomicznych, wprowadziło pakiety pomocowe dla szkolnictwa wyższego w celu wsparcia sektora i dostarczenia mu bodźców do dalszego rozwoju. Biorąc pod uwagę stałe zapotrzebowanie na wykwalifikowaną kadrę na rynku pracy, wspomniana wyżej strategia może okazać się bardziej skuteczna w długofalowym łagodzeniu skutków kryzysu.

Zmiany w wydatkach na szkolnictwo wyższe od 2009/10 do 2010/11

Źródło: Eurydice.

Główne wnioski raportu

- Kraje Europy zmagają się z przystosowaniem swoich systemów szkolnictwa wyższego do gwałtownych zmian zachodzących w społeczeństwie w ciągu ostatnich lat.
- Wymiar społeczny szkolnictwa wyższego nie wpływa jeszcze w sposób znaczący na politykę dotyczącą szkolnictwa wyższego w Europie. Niemniej jednak, większość krajów wprowadziła już rozwiązania umożliwiające dostęp do edukacji na poziomie wyższym grupom dotychczas niedostatecznie reprezentowanym pośród ogółu studentów.
- Deklaracje polityczne dotyczące wymiaru społecznego szkolnictwa wyższego nie zawsze wiążą się z wprowadzaniem spójnych działań na szczeblu krajowym, odpowiednim finansowaniem oraz monitorowaniem skuteczności tych działań.
- Istnieje pilna potrzeba udzielenia zdecydowanej odpowiedzi na problemy związane z wymiarem społecznym szkolnictwa wyższego, zarówno na poziomie UE jak i na poziomie krajowym, zwłaszcza w obliczu obejmującego Europę kryzysu gospodarczego.

Pełna wersja raportu

Modernisation of Higher Education in Europe 2011: Funding and the Social Dimension

jest dostępna w wersji angielskiej, francuskiej i niemieckiej na europejskiej stronie Eurydice:

http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/thematic_studies_en.php